

УДК 378.014.6:37.014.3

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi61.703>Шоробура І. М.,
orcid.org/0000-0003-3728-7968

ВТРАТИ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

У статті розкрито особливості втрат у системі освіти, зокрема вищої. Указано, що це складне, комплексне явище, яке охоплює академічні, практичні, психологічні, соціальні, мотиваційні та організаційні аспекти. Акцентовано, що їх вплив є багатовекторним у майбутній професійній підготовці та формуванні ключових компетенцій здобувачів освіти. Зокрема психологічні втрати становлять окремий вимір проблем, які впливають на результати навчання. Під впливом хронічного стресу, переживань, почуття небезпеки, розлуки з родиною, нестабільності або втрати житла студенти можуть втрачати здатність до ефективної когнітивної діяльності.

Акцентовано, що соціальні втрати виявляються в порушенні міжособистісних зв'язків між студентами, зниженні рівня соціальної взаємодії, обмеженні групової діяльності. Ціннісно-мотиваційні втрати охоплюють сферу ставлення здобувачів освіти до навчання, професійного вибору, студенти можуть втратити інтерес до обраної спеціальності, змінити життєві орієнтири.

Звернено увагу на подальше подолання освітніх втрат, зокрема впровадження адаптивних освітніх програм, цифрових технологій, системну психологічну підтримку, дуальну освіту, модернізацію матеріально-технічної бази, підвищення професійної майстерності викладачів.

Гнучкі траєкторії навчання, модульність освітніх програм, індивідуальні графіки, змішане та дистанційне навчання дають можливість компенсувати прогалини у знаннях без перевантаження здобувачів.

Важливим є використання цифрових технологій для подолання освітніх утрат. Сьогодні цифрові платформи, електронні ресурси, відеолекції та онлайн-курси розширюють доступ студентів до освітніх можливостей.

Ключові слова: втрати, вища освіта, сучасні випробування, класифікація втрат, шляхи подолання втрат.

Постановлення проблеми. Освіта в сучасному світі формує інтелектуальний потенціал держави, забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців, сприяє інтеграції молоді у глобальний освітній простір. Для України в умовах глибоких трансформацій, модернізаційних процесів та тривалих кризових явищ значення освіти набуває особливої ваги. У цьому контексті постає проблема «втрат у освіті», які впливають на доступність, якість і результативність освітнього процесу.

Проблема освітніх утрат стала актуальною в умовах воєнного стану через масові міграційні процеси, перехід до дистанційних і змішаних форм навчання. Українська освіта зазнає безпрецедентних випробувань, які закладають ризики не лише для сучасного покоління здобувачів освіти, але й для майбутнього кадрового потенціалу держави. Утрачені навчальні можливості, прогалини у здобутті знань, зниження мотивації до навчання, психологічна втома та стресові стани студентів – це проблеми, що стоять перед закладами освіти сьогодні.

У контексті російської військової агресії проти України проблема освітніх утрат стала масштабною та багатовимірною. Заклади освіти зіткнулися з руйнуванням інфраструктури, небезпекою для життя студентів і викладачів, потребою організації освітнього процесу в умовах частих повітряних тривог, відсутності електропостачання. Багато студентів змушені змінити місце проживання, перервати навчання, поєднувати

його з роботою для підтримки себе та сім'ї в складних економічних умовах. Усе це впливає на рівень знань і набуття компетентностей [1].

Сучасні втрати в освіті – це системне явище, яке впливає на якість освітнього середовища, зниження загального рівня успішності; погіршення якості практичної підготовки; зменшення кількості вступників до закладів освіти; руйнування ціннісних орієнтацій та професійних мотивів молоді.

Аналіз досліджень. Сучасні наукові дослідження спрямовані на узагальнення сучасних підходів до причин та умов подолання освітніх втрат, вивчення механізмів їх мінімізації (О. Топузов, О. Локшина, М. Головка та ін.). Проблему освітніх утрат розглядають Г. Бичко, В. Терещенко, П. Мороз, які акцентують на їх сутності, вимірювання та моделі компенсації [5].

Мета статті – розкрити сутність освітніх втрат у системі освіти, визначити шляхи подолання цих утрат в умовах сучасних випробувань.

Викладення основного матеріалу. Освітні втрати є одним із ключових явищ, що визначають ефективність сучасної системи освіти та якість підготовки здобувачів освіти. У сучасному світі освітні втрати набули особливої актуальності через: воєнні дії на території України, дистанційне навчання, міграційні процеси, соціально-економічну нестабільність. Вища освіта, яка за своєю сутністю поєднує академічну та практичну підготовку, особливо гостро реагує на подібні проблеми, оскільки її роль полягає в забезпеченні ринку праці кваліфікованими кадрами, здатними швидко інтегруватися у професійне середовище. Освітні втрати в освіті мають комплексний характер і можуть виявлятися у зниженні навчальних досягнень, порушенні психоемоційної рівноваги здобувачів, зменшенні мотивації до опанування професії.

У сучасних наукових дослідженнях термін «освітні втрати» трактується як зменшення обсягу знань, умінь і навичок, які не засвоєні студентами відповідно до освітньої програми, через певні перешкоди. Це можуть бути пропуски навчальних занять, неефективні методи навчання, відсутність доступу до інформаційних ресурсів, зниження навчальної мотивації чи обмежені можливості для практичного застосування теоретичних знань. Освітні втрати також включають зниження когнітивних функцій, тривожності, невизначеність і психологічну перевтому [2].

Академічні втрати є одним із найбільш очевидних проявів цього явища. Вони стосуються безпосереднього зниження рівня засвоєння теоретичного матеріалу, зменшення здатності студентів відтворювати та застосовувати отримані знання через часті перерви в освітньому процесі, недостатній час для повторення або закріплення матеріалу. Під час дистанційного чи змішаного навчання студенти часто стикаються з труднощами доступу до інтернету, недостатнім забезпеченням навчально-методичними матеріалами, що призводить до зниження загального рівня успішності.

Значущими також є практичні втрати під час проходження виробничої практики, участі в лабораторних і навчальних тренінгах. Дистанційні методи, хоч і мають певний потенціал, не здатні повною мірою замінити повноцінні практичні заняття.

Психологічні втрати становлять окремий вимір проблем, які впливають на результати навчання. Під впливом хронічного стресу, переживань, почуття небезпеки, розлуки з родиною, нестабільності або втрати житла студенти можуть втрачати здатність до ефективної когнітивної діяльності. У таких умовах навіть найефективніші методи викладання не забезпечують очікуваного результату, оскільки здобувач освіти психологічно не готовий сприймати нову інформацію чи активно виконувати навчальні завдання.

Соціальні втрати виявляються в порушенні міжособистісних зв'язків між студентами, зниженні рівня соціальної взаємодії, обмеженні групової діяльності. Дистанційне навчання, вимушена міграція, зміна соціального оточення послаблюють командну роботу, ускладнюють адаптацію здобувачів освіти до нового середовища та знижують відчуття належності до академічної спільноти.

Ціннісно-мотиваційні втрати охоплюють сферу ставлення здобувачів освіти до навчання, професійного вибору, студенти можуть втратити інтерес до обраної спеціальності, змінювати життєві орієнтири. У таких умовах знижується прагнення до саморозвитку та якість виконання навчальних завдань. Усе це створює передумови для подальшого накопичення академічних і практичних утрат, що в перспективі впливає на професійне становлення особистості [3].

Окрему групу становлять організаційно-інституційні втрати, які виникають на рівні закладів освіти. Вони охоплюють руйнування навчальних корпусів, скорочення кадрового складу, нестачу матеріально-технічної бази, порушення розкладу, недостатнє забезпечення навчальних дисциплін методичними матеріалами, труднощі в організації освітнього процесу. У період воєнних дій ці проблеми особливо загострилися, призводять до обмеження можливостей для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій.

Одним із найгостріших проблем стало функціонування закладів освіти в умовах воєнного стану. Повномасштабна агресія російської федерації спричинила значні руйнування освітньої інфраструктури, вимушене переміщення здобувачів освіти та викладачів, постійні загрози безпеці, що призводить до вимушених перерв у навчанні, переходу в дистанційний формат або змішаний режим роботи, нестачі обладнаних укриттів, а також значних психологічних навантажень. За таких умов виникають суттєві освітні втрати й нерівний доступ до навчальних ресурсів. Воєнні дії створюють умови, коли частина здобувачів освіти вимушено припиняє навчання або переводиться до інших регіонів і країн, що формує нестабільність освітніх траєкторій.

Дистанційне та змішане навчання, висвітлює значну кількість проблем, пов'язаних зі зростанням освітніх втрат. Для значної частини студентів дистанційний формат виявився складним через недостатність самодисципліни, труднощі з організацією самостійної роботи, низьку якість інтернет-з'єднання та недостатню цифрову компетентність. Немоżliвість повноцінного виконання цих компонентів у дистанційних умовах призводить до неповного формування ключових професійних умінь, що пізніше негативно позначається на готовності випускників до виконання виробничих завдань.

Значний вплив на систему вищої освіти мають і масові міграційні процеси, спричинені як економічними причинами, так і війною. Частина студентів виїхала за кордон, частина змінила місце проживання всередині країни. У деяких випадках здобувачі освіти змушені переривати навчання, шукаючи можливості для працевлаштування з метою фінансової підтримки сімей. Такі соціально-економічні умови сприяють зростанню відрахувань, зниженню залученості студентів до освітнього процесу, втраті мотивації до отримання фаху.

Окремою групою викликів є психологічні та емоційні наслідки кризових ситуацій. Стресові чинники, невизначеність майбутнього, інформаційне перенасичення та постійні повідомлення про небезпеку призводять до емоційного виснаження, порушення когнітивних функцій. Це прямо впливає на здатність студентів повноцінно засвоювати навчальний матеріал, брати участь в освітньому процесі, виконувати завдання та формувати професійні компетентності [4].

Ще одним важливим випробуванням є матеріально-технічні труднощі, що загострилися в умовах воєнних дій та економічної нестабільності. Частина закладів втратила приміщення або була змушена переїхати в інші регіони, що суттєво знизило можливості забезпечення належного освітнього процесу. Брак ресурсів також ускладнює доступ студентів до сучасних технологій, інноваційних методик та практичного досвіду роботи.

Це значно підвищує мотивацію студентів та підсилює конкурентоспроможність випускників.

Важливим аспектом підвищення стійкості системи вищої освіти є модернізація матеріально-технічної бази та розвиток навчальної інфраструктури. У багатьох закладах

відсутні сучасні лабораторії, технічні засоби, мультимедійне обладнання, а також немає достатніх умов для якісної практичної підготовки. Інвестиції в оновлення обладнання, створення ресурсних центрів, освітніх хабів дозволять організувати навчання на сучасному рівні, зменшити відставання від вимог роботодавців та компенсувати ті втрати, які виникли внаслідок воєнних дій. Важливо формувати партнерства між різними закладами освіти й підприємствами, щоб розширити можливості доступу студентів до техніки та практичних ресурсів.

Велике значення має підвищення професійної майстерності викладачів. Викладачі є ключовим елементом подолання освітніх втрат, адже саме вони організовують навчальний процес, визначають його якість та адаптивність. Тому потрібно забезпечувати регулярні курси підвищення кваліфікації, участь у методичних семінарах, навчання цифрових компетенцій, залучення викладачів до освітніх інновацій та міжнародних програм. Професійно підготовлений педагог здатний створити ситуацію успіху для студента, використати сучасні методики навчання, своєчасно виявити прогалини та запропонувати ефективні шляхи їх подолання [5].

Шляхи подолання освітніх втрат у системі вищої освіти включають комплексні педагогічні, організаційні, психологічні та технологічні заходи. Вони мають реалізовуватися системно та взаємопов'язано, охоплюючи адаптацію навчальних програм, цифровізацію, психолого-педагогічну підтримку, практичну підготовку та розвиток кадрового потенціалу.

Висновки. Отже, проблема освітніх утрат у системі вищої освіти є однією з ключових для українського освітнього середовища. Війна, соціально-економічна нестабільність, психологічні чинники та динамічні зміни на ринку праці загострили потребу формування стійкої, гнучкої й інноваційної системи підготовки фахівців, здатної забезпечувати високу якість освіти навіть у кризових умовах. Утрати, яких зазнають здобувачі, мають комплексний характер – виявляються на рівні теоретичних знань, практичних навичок, мотивації, професійної ідентичності, психологічного благополуччя та соціальної адаптації. Це зумовлює потребу переосмислення підходів до організації навчального процесу, змісту освітніх програм та ролі викладача.

Особливу увагу слід приділяти психологічним аспектам подолання освітніх утрат. Потрібно розвивати психологічну підтримку здобувачів через консультації, тренінги, роботу психологів та соціальних педагогів. Створення безпечного освітнього середовища є важливою передумовою якісного навчання. Ключовим ресурсом подолання освітніх втрат є розвиток співпраці з роботодавцями та впровадження дуальних моделей навчання.

Окремої уваги заслуговує роль викладача. Саме педагог є ключовою фігурою у процесі подолання освітніх втрат, адже від його професіоналізму, гнучкості, емпатії та компетентності залежить якість комунікації, адаптація навчального матеріалу, підтримка студентів і забезпечення психологічного комфорту під час навчання.

Отже, можна стверджувати, що подолання освітніх утрат у системі вищої освіти можливе за умови комплексного впровадження педагогічних, технологічних, психологічних та організаційних рішень.

Перспективи подальших розвідок щодо втрат у вищій освіті в контексті сучасних випробувань ми вбачаємо в розробленні моделі подолання втрат у вищій освіті та створенні на цій основі відповідних методичних рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Бичко Г., Терещенко В. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. *Український центр оцінювання якості освіти*. 2023. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf
2. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Мороз П. В. Освітні втрати в Україні: аналіз викликів та шляхи їх компенсації. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2023: горизонти інновацій*: зб. матеріалів

- VII Міжнародної наукової конференції (Київ, 25 травня 2023 р.). С. 174–177. Крок. <https://lib.iitta.gov.ua/736452/>
4. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Cedos. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf
5. Топузов О., Локшина О., Голошко М. Навчальні втрати: складність проблеми в умовах війни в Україні. *Education: Modern Discourses*. 2024. № (6). Рр. 7–17. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-01>

References:

1. Bychko, H., & Tereshchenko, V. (2023). Navchalni vtraty: sutnist, prychny, naslidky ta shliakhy podolannia [Learning losses: essence, causes, consequences, and ways to overcome them]. Kyiv: Ukrainian Center for Educational Quality Assessment. Retrieved from https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine “On Education”. (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
3. Moroz, P. V. (2023). Osvitni vtraty v Ukraini: analiz vyklykiv ta shliakhy yikh kompensatsii [Educational losses in Ukraine: analysis of challenges and ways of compensation], *Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita – 2023: horyzonty innovatsii: zb. materialiv VII Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii* [Pedagogical comparative studies and international education – 2023: Horizons of innovation: Proceedings of the 7th International Scientific Conference]. Kyiv. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/736452/> [in Ukrainian].
4. Nazarenko u. (2022). Osvitni vtraty: pidkhody do vymiriuvannia ta kompensatsii [Educational losses: approaches to measurement and compensation]. Kyiv. Retrieved from https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf [in Ukrainian].
5. Topuzov, O., Lokshyna, O., & Holovko, M. (2024). Navchalni vtraty: skladnist problemy v umovakh viiny v Ukraini [Learning losses: complexity of the problem in the context of war in Ukraine]. *Education: Modern Discourses*, (6), 7–17. DOI: <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2023-6-01> [in Ukrainian].

Shorobura I. M.,

orcid.org/0000-0003-3728-7968

LEARNING LOSSES IN HIGHER EDUCATION: CONTEMPORARY CHALLENGES

The article explores the characteristics of learning losses within the educational system, specifically focusing in higher education. The study highlights that this is a complex and multifaceted phenomenon encompassing academic, practical, psychological, social, motivational, and organizational dimensions. It also emphasizes the multidimensional impact of these losses on future professional training and the development of learners' key competencies. In particular, psychological losses constitute a distinct dimension affecting learning outcomes. Under the influence of chronic stress, emotional distress, perceived danger, separation from family, or housing instability, students may experience a diminished capacity for effective cognitive activity.

Social losses manifest in disrupted interpersonal relationships, reduced social interaction, and limited opportunities for collaborative activities. Value-based and motivational losses affect students' attitudes toward education and career choices, often leading to a decline in interest in their chosen fields of study and shifts in their life priorities.

The article highlights strategies for mitigating learning losses, including adaptive curricula, digital technologies, systematic psychological support, dual education, infrastructure modernization, and the professional development of educators. Flexible learning trajectories, modular programs, individualized schedules, and blended learning models help bridge knowledge gaps without causing academic overload. In addition, digital platforms, electronic resources, video lectures, and online courses significantly expand access to educational opportunities.

Key words: loss, higher education, modern challenges, classification of loss, ways to overcome loss.

Дата надходження статті: 05.12.2025 р.

Прийнято до публікації: 22.12.2025 р.

Опубліковано: 16.01.2026 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Галус О. М.